

مقاله پژوهشی
اصیل
*Original
Article*

پیش‌بینی میزان مسئولیت‌پذیری بر اساس هدفمندی در زندگی با نقش میانجی ذهنیت ساخت راه حل در دانشجویان (مطالعه موردی: دانشگاه محقق اردبیلی)

علیرضا ملائی مهنه،^۱ محمدرضا یعقوبی،^۲ مهنوش بابایی،^۳ سمیرا طالبی،^۴ اکبر عطاذخت^۵

چکیده

هدف: مسئولیت‌پذیری از عوامل کلیدی رشد جوامع انسانی و موفقیت تحصیلی و شغلی دانشجویان است. هدف از انجام این پژوهش، پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری بر اساس هدفمندی در زندگی و نقش میانجی ذهنیت ساخت راه حل در دانشجویان بود. **روش:** روش پژوهش حاضر، توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش، شامل دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۰۴ بود و نمونه ۲۵۸ نفره با روش خوشه‌ای انتخاب شد. داده‌ها با پرسشنامه‌های مسئولیت‌پذیری کالیفرنیا (۱۹۸۷)، هدف در زندگی کرامباف و ماهولیک (۱۹۶۹) و ذهنیت ساخت راه حل (جردن و همکاران، ۲۰۱۰) جمع‌آوری شد. تحلیل داده‌ها با همبستگی پیرسون و تحلیل مسیر در نرم‌افزارهای اس.پی.اس. اس. نسخه ۲۷ و آموس نسخه ۲۴ انجام شد. **یافته‌ها:** نتایج نشان داد رابطه مستقیم بین هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل، مثبت و معنادار است؛ اما رابطه معناداری بین هدفمندی و مسئولیت‌پذیری مشاهده نشد ($p < 0/01$). همچنین، مدل رابطه بین ذهنیت ساخت راه حل و مسئولیت‌پذیری معنادار نبود. ضریب مسیر غیر مستقیم هدفمندی و مسئولیت‌پذیری از طریق ذهنیت ساخت راه حل نیز معنادار نبود. **نتیجه‌گیری:** هدفمندی با ذهنیت ساخت راه حل، ارتباط مستقیم دارد؛ اما

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۲۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۱۷

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه محقق اردبیلی. اردبیل، ایران. alirezamollaie1380@gmail.com
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه محقق اردبیلی. اردبیل، ایران (نویسنده مسئول). نشانی: اردبیل؛ خیابان دانشگاه، دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی. نامبر: ۰۴۴۳۵۶۶۳۵۶۸ / mrezaaghobii@gmail.com
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، دانشگاه محقق اردبیلی. اردبیل، ایران. Babaei402@student.uma.ac.ir
۴. دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، دانشگاه محقق اردبیلی. اردبیل، ایران. stalebi@student.uma.ac.ir
۵. دکترای تخصصی روان‌شناسی، استاد گروه روان‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی. اردبیل، ایران. atadokht@uma.ac.ir

پیش‌بینی‌کننده مسئولیت‌پذیری نیست. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده، سایر متغیرهای پیش‌بینی‌کننده مسئولیت‌پذیری را بررسی و متولیان آموزش عالی به تقویت ذهنیت ساخت راه حل برای هدفمند کردن زندگی دانشجویان توجه کنند.

واژگان کلیدی: مسئولیت‌پذیری، هدفمندی در زندگی، ذهنیت ساخت راه حل، دانشجویان.

الف) مقدمه

دانشجویان به عنوان نیروی پیش‌برنده توسعه علمی و اجتماعی، نیازمند ویژگی‌های روان‌شناختی‌اند که آنان را برای ایفای نقش‌های مسئولانه در جامعه آماده کند (راکول و کیمل،^۱ ۲۰۲۵). مسئولیت‌پذیری، به عنوان یکی از ویژگی‌های کلیدی شخصیت، نقش مهمی در موفقیت تحصیلی، حرفه‌ای و اجتماعی ایفا می‌کند (موریس کامپتون و هارنک کگان،^۲ ۲۰۲۵). این ویژگی به توانایی فرد برای انجام وظایف، پایبندی به تعهدات و پذیرش پیامدهای رفتارهای خود اشاره دارد (آرسلان و ونگ،^۳ ۲۰۲۲). برای مثال، دانشجویانی که سطوح بالایی از مسئولیت‌پذیری دارند، معمولاً در امتحانات و پروژه‌های گروهی عملکرد بهتری نشان می‌دهند؛ زیرا قادرند وظایف خود را به صورت نظام‌مند مدیریت کنند (آگویلا^۴ و همکاران، ۲۰۲۵). این یافته‌ها بر اهمیت پرورش مسئولیت‌پذیری در محیط‌های آموزشی تأکید می‌کنند. یکی از چالش‌های اصلی در تقویت مسئولیت‌پذیری، شناسایی عوامل روان‌شناختی است که این ویژگی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. مطالعات نشان داده‌اند که مسئولیت‌پذیری نه تنها به ویژگی‌های شخصیتی، بلکه به عوامل محیطی و شناختی، نظیر حمایت اجتماعی و باورهای هدفمند نیز وابسته است (موسیل،^۵ ۲۰۰۹). یکی از این عوامل، هدفمندی در زندگی است که به عنوان یک نیروی محرکه برای رفتارهای مسئولانه شناخته می‌شود. هدفمندی در زندگی به معنای داشتن جهت‌گیری روشن، احساس معنا و مقصود در زندگی است که افراد را به سمت دستیابی به اهداف بلندمدت سوق می‌دهد (جانسن،^۶ ۱۹۷۶). هدفمندی در زندگی به دانشجویان کمک می‌کند تا با انگیزه و تمرکز بیشتری به وظایف خود بپردازند و در مواجهه با موانع، استقامت بیشتری نشان دهند (آلدerson^۷ و همکاران، ۲۰۲۵). هدفمندی در زندگی به افراد کمک می‌کند تا رفتارهای خود را با ارزشها و اهداف شخصی همسو کنند. دانشجویانی که

-
1. Rockwell & Kimel
  2. Morris-Compton & Harnek Kegan
  3. Arslan & Wong
  4. Aguilar
  5. Musil
  6. Jonsen
  7. Alderson

هدفمندی بالایی دارند، معمولاً تعهد بیشتری به وظایف تحصیلی و اجتماعی خود نشان می‌دهند؛ زیرا اهداف آنان به عنوان یک نیروی انگیزشی عمل می‌کند. (لیو^۱ و همکاران، ۲۰۲۵) برنامه‌های آموزشی که بر تقویت هدفمندی تمرکز دارند، مانند کارگاه‌های هدفگذاری و خوداندیشی، می‌توانند به بهبود عملکرد تحصیلی و اجتماعی دانشجویان کمک کنند. با این حال، برای درک بهتر این رابطه، بررسی نقش متغیرهای میانجی، نظیر ذهنیت ساخت راه حل ضروری است. ذهنیت ساخت راه حل^۲ به شیوه تفکری اشاره دارد که بر یافتن راه‌های عملی و تمرکز بر تغییرات مثبت تأکید دارد؛ خلاف ذهنیت مشکل‌محور که بر تحلیل علل مشکلات متمرکز است (ملائی مهنه و همکاران، ۲۰۲۴). ذهنیت ساخت راه حل ریشه در رویکرد راه حل‌محور^۳ دارد (جردن^۴ و همکاران، ۲۰۱۰). گرت و کاوانا^۵ (۲۰۱۸) استدلال می‌کنند که این ذهنیت با تغییر تمرکز از موانع به امکانات، افراد را به سمت تفکر خلاق و عمل‌گرا هدایت می‌کند. افراد با هدفمندی بالا، به دلیل داشتن جهت‌گیری روشن، ممکن است تمایل بیشتری به اتخاذ ذهنیت ساخت راه حل داشته باشند؛ زیرا این ذهنیت به آنان کمک می‌کند تا اهداف خود را به صورت عملی محقق کنند (جردن و همکاران، ۲۰۱۰). این سازوکار می‌تواند به توضیح چگونگی تأثیر هدفمندی بر رفتارهای مسئولانه کمک کند.

۱. مبانی نظری

یک) مسئولیت‌پذیری

مسئولیت‌پذیری، در چارچوب مدل پنج‌عاملی شخصیت^۶ یکی از مؤلفه‌های اصلی عامل وظیفه‌شناسی^۷ است که شامل ویژگی‌هایی نظیر سازماندهی، پشتکار و پایبندی به اصول اخلاقی می‌شود (مک‌کری و کاستا^۸، ۲۰۰۳). این ویژگی به دانشجویان امکان می‌دهد تا وظایف تحصیلی خود را به موقع انجام دهند، به تعهدات گروهی پایبند باشند و در مواجهه با چالشها، رفتار مسئولانه‌ای از خود نشان دهند (همان). مطالعات نشان داده‌اند که افراد مسئولیت‌پذیر، سطوح بالاتری از عملکرد تحصیلی و رضایت شغلی را تجربه می‌کنند. همچنین، مسئولیت‌پذیری با کاهش رفتارهای پرخطر و افزایش سلامت روان مرتبط است (آگولار و

-
1. Liu
  2. Solution-building Mindset
  3. Solution-focused approach
  4. Jordan
  5. Grant & Cavanagh
  6. A five-factor theory perspective
  7. Conscientiousness
  8. McCrae & Costa

همکاران، ۲۰۲۵). مسئولیت‌پذیری به عنوان یک ویژگی سازگارانه، به افراد کمک می‌کند تا با برنامه‌ریزی مؤثر و مدیریت زمان، به اهداف خود دست یابند (آرسلان و ونگ، ۲۰۲۲). برای مثال، دانشجویانی که سطوح بالایی از مسئولیت‌پذیری دارند، معمولاً در امتحانات و پروژه‌های گروهی عملکرد بهتری نشان می‌دهند؛ زیرا قادرند وظایف خود را به صورت نظام‌مند مدیریت کنند (آگیلار و همکاران، ۲۰۲۵). این یافته‌ها بر اهمیت پرورش مسئولیت‌پذیری در محیط‌های آموزشی تأکید می‌کنند.

دو) هدفمندی در زندگی

هدفمندی در زندگی بدین معناست که افراد برای دستیابی به اهداف بلندمدت خودت در زندگی، اهداف، خواسته‌ها و مقصود خود از زندگی را به خوبی شناسایی می‌کنند (جانسن، ۱۹۷۶). هدفمندی در زندگی به دانشجویان کمک می‌کند تا با انگیزه و تمرکز بیشتری به وظایف خود پردازند و در مواجهه با موانع، استقامت بیشتری نشان دهند (آلدرسون و همکاران، ۲۰۲۵). هدفمندی در زندگی به افراد کمک می‌کند تا رفتارهای خود را با ارزشها و اهداف شخصی همسو کنند. دانشجویانی که هدفمندی بالایی دارند، معمولاً تعهد بیشتری به وظایف تحصیلی و اجتماعی خود نشان می‌دهند؛ زیرا اهداف آنان به عنوان یک نیروی انگیزشی عمل می‌کند (لیو و همکاران، ۲۰۲۵). این ویژگی، به ویژه در محیط‌های دانشگاهی، جایی که دانشجویان با فشارهای متعدد مواجه‌اند، اهمیت دارد. پژوهشها نشان داده‌اند که هدفمندی در زندگی با ویژگی‌های شخصیتی نظیر مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی رابطه مثبت دارد (پرایس، ۲۰۱۵). برای مثال، دانشجویانی که احساس هدفمندی قوی‌تری دارند، احتمالاً در انجام تکالیف و پایبندی به تعهدات خود دقیق‌تر عمل می‌کنند.

سه) ذهنیت ساخت راه حل

ذهنیت ساخت راه حل، از مطالعات استیو دی شیزر و اینسو کیم برگ^۱ و مفروضات درمانی ایشان، مانند تمرکز روی خواسته‌ها و امیدهای افراد به جای تمرکز بر مشکلات آنان نشأت می‌گیرد (کوکتونا، ۲۰۰۷^۲). ذهنیت ساخت راه حل صرفاً تجمع چند مفروضه نیست، بلکه یک سبک تفکر است که بر مشکلات و نتایج آنها تمرکز نمی‌کند؛ بنابراین، سبک تفکر ساخت راه حل، با بهزیستی روان‌شناختی و هیجانات مثبت همراه است (گرت و کاوانا، ۲۰۱۸). این ذهنیت باعث می‌شود فرد به جای تمرکز بر مشکلات، روی اهداف خود و راه‌های تحقق آنها تمرکز

---

1. Price
2. Steve de Shazer & Insoo Kim Berg
3. Köktuna

کند (کاراهان و هامارتا، ۲۰۲۰). فرد دارای ذهنیت حل مشکل، بیشتر درباره مشکلات و جزئیات آن مشکل صحبت می‌کند. از سوی دیگر، فرد دارای ذهنیت ساخت راه حل، به دنبال فهم و درک علت مشکلات خود نیست (گرنث و کاوانا، ۲۰۱۸). این فرد، اهداف قابل دستیابی برای خود تعیین کرده، هدف را در ذهن خود تصور می‌کند و سپس با در نظر گرفتن توانمندی‌های خود، مسیر رسیدن به اهداف را تعیین و گام‌های کوچکی برای دستیابی به آن برمی‌دارد (همان). این طرز تفکر به قالبی شناختی، مثبت و هدف‌محور اشاره دارد که افراد را تشویق می‌کند تا روی «آنچه خوب پیش می‌رود» به جای «آنچه اشتباه است» تمرکز کنند. (سولمس و همکاران، ۲۰۲۲)

۲. پیشینه پژوهش

برای درک بهتر رابطه بین مسئولیت‌پذیری، هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل، بررسی پیشینه پژوهش‌های مرتبط ضروری است. در ادامه، مطالعات مرتبط با هر یک از متغیرهای پژوهش به صورت تحلیلی، بررسی و شکاف‌های موجود در ادبیات پژوهشی شناسایی می‌شوند.

مسئولیت‌پذیری به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی وظیفه‌شناسی در مدل پنج‌عاملی شخصیت، نقش کلیدی در رفتارهای سازگارانه و عملکرد موفق افراد ایفا می‌کند (مک‌کری و کاستا، ۲۰۰۳). آرسلان و ونگ (۲۰۲۲) در پژوهشی با رویکرد روان‌شناسی مثبت‌گرا، نشان دادند که مسئولیت‌پذیری با سلامت روان، کاهش رفتارهای پرخطر و بهبود عملکرد تحصیلی، ارتباط مثبت دارد. با این حال، این مطالعه عمدتاً بر جوامع غربی متمرکز بود و به عوامل زمینه‌ای مانند فرهنگ‌های جمع‌گرا کمتر توجه داشت. در ایران، فضل‌الهی قمشی (۱۳۹۴) عوامل محیطی مانند اعتماد اساتید، مشارکت در کارهای گروهی و حمایت اجتماعی را به عنوان پیش‌بینی‌کننده‌های مسئولیت‌پذیری شناسایی کرد. این پژوهش نشان داد که عوامل محیطی می‌توانند تأثیر بیشتری نسبت به ویژگی‌های فردی داشته باشند؛ اما به بررسی متغیرهای روان‌شناختی مانند هدفمندی یا ذهنیت راه حل‌محور پرداخت. محدودیت این مطالعه در استفاده از نمونه‌های محدود و عدم توجه به متغیرهای میانجی بود؛ لذا ضرورت بررسی‌های عمیق‌تر را احساس می‌شود.

رحیمی (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای دیگر در ایران، رابطه بین مهارت‌های زندگی (مانند هدفگذاری) و مسئولیت‌پذیری را بررسی کرد و نشان داد دانشجویانی با مهارت‌های زندگی قوی‌تر، مسئولیت‌پذیری بیشتری از خود نشان می‌دهند. این یافته حاکی از ارتباط احتمالی بین هدفمندی و مسئولیت‌پذیری است؛ اما فقدان تحلیل متغیرهای میانجی، مانند ذهنیت ساخت راه حل، امکان تعمیم این نتایج را محدود می‌کند. همچنین آگویار و همکاران (۲۰۲۵) در مطالعه‌ای روی دانشجویان نشان دادند که مسئولیت‌پذیری با مدیریت زمان و پایبندی به تعهدات گروهی رابطه قوی دارد؛ اما این مطالعه به طور خاص به نقش هدفمندی یا ذهنیتهای شناختی نپرداخت. این شکاف پژوهشی نشان‌دهنده نیاز به بررسی متغیرهای میانجی برای توضیح بهتر سازوکارهای روان‌شناختی مسئولیت‌پذیری است.

هدفمندی در زندگی به عنوان یک نیروی انگیزشی، افراد را به سمت رفتارهای هدفمند و متعهدانه هدایت می‌کند (جانسن، ۱۹۷۶). آلدرسون و همکاران (۲۰۲۵) در پژوهشی نشان دادند که هدفمندی در زندگی با عملکرد تحصیلی بهتر و کاهش نرخ ترک تحصیل مرتبط است. مطالعه آنان بر اهمیت هدفمندی در محیط‌های دانشگاهی تأکید دارد؛ اما به طور خاص، رابطه آن را با مسئولیت‌پذیری بررسی نکرده است. در ایران، نوروزی و همکاران (۱۳۹۹) رابطه مثبتی بین هدفگذاری مبتنی بر توانمندی‌ها و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان گزارش کردند. این مطالعه نشان داد که هدفمندی می‌تواند رفتارهای مسئولانه را تقویت کند؛ اما به دلیل تمرکز بر دانش‌آموزان، تعمیم آن به دانشجویان، نیازمند بررسی بیشتر است.

لیو و همکاران (۲۰۲۵) در مطالعه‌ای با تمرکز بر دانشجویان، نشان دادند که هدفمندی در زندگی با افزایش انگیزه درونی و استقامت در برابر چالش‌های تحصیلی همراه است. با این حال، این پژوهش به طور مستقیم به نقش متغیرهای میانجی، مانند ذهنیت ساخت راه حل نپرداخت. پرایس (۲۰۱۵) نیز رابطه مثبتی بین هدفمندی و مسئولیت‌پذیری گزارش کرد، اما مطالعه وی در زمینه‌ای غربی انجام شد؛ بنابراین، تفاوت‌های فرهنگی ممکن است بر نتایج آن اثر گذاشته باشد. در فرهنگ‌های جمع‌گرا مانند ایران، هدفمندی ممکن است بیشتر با تعهدات اجتماعی و گروهی مرتبط باشد تا اهداف فردی؛ که این موضوع نیاز به بررسی‌های بومی دارد. (موریس کامپتون و هارنک کگان، ۲۰۲۵)

ذهنیت ساخت راه حل که ریشه در رویکرد درمانی راه حل محور دارد، بر تمرکز بر راه حلها به جای مشکلات تأکید دارد (جردن و همکاران، ۲۰۱۰). آرسلان و آسیچی (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای نشان دادند که ذهنیت ساخت راه حل با بهزیستی روان‌شناختی و کاهش استرس

در دانشجویان، رابطه مثبت دارد. این مطالعه پیشنهاد کرد که این ذهنیت می‌تواند به عنوان میانجی در روابط بین متغیرهای روان‌شناختی عمل کند؛ اما به طور خاص به مسئولیت‌پذیری نپرداخت. کاراهان و هامارتا (۲۰۲۰) نیز نشان دادند که ذهنیت ساخت راه حل با کاهش افسردگی و اضطراب در دانشجویان مرتبط است؛ اما مطالعه آنان نیز به بررسی رابطه آن با هدفمندی یا مسئولیت‌پذیری توجه نداشت.

گرنه و کاوانا (۲۰۱۸) استدلال کردند که ذهنیت ساخت راه حل با تغییر تمرکز از موانع به امکانات، افراد را به سمت رفتارهای خلاق و عمل‌گرا هدایت می‌کند. این ویژگی می‌تواند در تقویت رفتارهای مسئولانه مؤثر باشد؛ زیرا تمایل افراد با این ذهنیت، بر راه‌های عملی برای دستیابی به اهداف است.

جامعه دانشجویی نقش تعیین‌کننده‌ای در آینده کشور خود دارند. دانشجویان به عنوان نیروی جوانی شناخت می‌شوند که اهداف بلندمدت کشور را در آینده محقق خواهند کرد. به همین سبب، تجهیز دانشجویان به ویژگی‌هایی همچون مسئولیت‌پذیری، از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ زیرا به آنان کمک می‌کند در راه اهداف بلندمدت خود ثابت قدم باشند و از مسیر اصلی خارج نشوند. با توجه به بررسی پیشینه مطالعه حاضر، به نظر می‌رسد خلأ بررسی نقش هدفمندی در زندگی، در پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری با نقش میانجی ذهنیت ساخت راه حل، ضروری است. این ضرورت به چند دلیل قابل توجیه است: اولاً، در ادبیات موجود، به ندرت به بررسی همزمان این روابط پرداخته شده است که نشان‌دهنده شکاف در این زمینه است. ثانیاً، هدفمندی در زندگی و مسئولیت‌پذیری به عنوان دو سازه کلیدی در بهبود کیفیت زندگی، تصمیم‌گیری و مدیریت استرس شناخته می‌شوند و فهم رابطه آنها می‌تواند به درک بهتر از سازوکارهای روان‌شناختی کمک کند. ثالثاً، بررسی نقش میانجی ذهنیت ساخت راه حل می‌تواند به شناسایی روشهای کاربردی و مؤثرتر برای تقویت مسئولیت‌پذیری از طریق بهبود هدفمندی در زندگی منجر شود؛ که این امر برای محققان و متخصصان در حوزه‌های مختلف می‌تواند مفید باشد.

اهداف این پژوهش، بررسی رابطه مسئولیت‌پذیری با هدفمندی در زندگی، بررسی رابطه مسئولیت‌پذیری با ذهنیت ساخت راه حل و بررسی رابطه هدفمندی در زندگی با ذهنیت ساخت راه حل در دانشجویان بود و فرضیات آن این است که بین هدفمندی در زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان، بین هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل و بین مسئولیت‌پذیری و ذهنیت ساخت راه حل در دانشجویان، رابطه وجود دارد. بنابراین، پژوهش

حاضر با هدف بررسی نقش هدفمندی در زندگی در پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری با نقش میانجی ذهنیت ساخت راه حل در دانشجویان، طراحی و اجرا شد. سؤالات پژوهش عبارتند از:

- آیا می‌توان بر اساس هدفمندی در زندگی، میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان را پیش‌بینی کرد؟

- آیا می‌توان بر اساس هدفمندی در زندگی و با نقش میانجی ذهنیت ساخت راه حل، میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان را پیش‌بینی کرد؟

مدل مفهومی این پژوهش بر اساس چارچوب‌های نظری رویکرد راه حل محور و مدل پنج‌عاملی شخصیت (مک‌کری و کاستا، ۲۰۰۳) طراحی شده است. مسئولیت‌پذیری به عنوان یکی از مؤلفه‌های وظیفه‌شناسی در مدل پنج‌عاملی، به دلیل ارتباطش با رفتارهای سازگارانه و عملکرد تحصیلی، به عنوان متغیر وابسته انتخاب شد (آرسلان و ونگ، ۲۰۲۲). هدفمندی در زندگی که بر اساس نظریه فرانکل (۱۹۶۹) و مطالعات جانسن (۱۹۷۶)، نیروی انگیزشی است که افراد را به سمت رفتارهای هدفمند هدایت می‌کند، به عنوان متغیر مستقل انتخاب شد. این انتخاب بر اساس شواهد تجربی است که نشان می‌دهد هدفمندی با انگیزه درونی و استقامت مرتبط است. (آلدerson و همکاران، ۲۰۲۵)

ذهنیت ساخت راه حل، برگرفته از رویکرد درمانی راه حل محور (جردن و همکاران، ۲۰۱۰)، به عنوان متغیر میانجی انتخاب شد؛ زیرا این ذهنیت با تمرکز بر راه‌های عملی، می‌تواند سازوکاری برای ارتباط بین هدفمندی و مسئولیت‌پذیری فراهم کند (گرت و کاوانا، ۲۰۱۸). فرضیه‌های پژوهش بر اساس این چارچوب نظری عبارتند از:

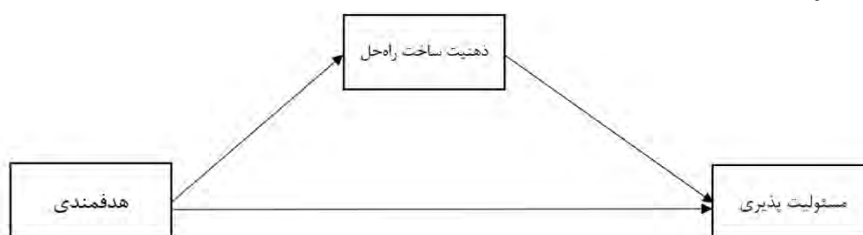
- بین هدفمندی در زندگی و مسئولیت‌پذیری، رابطه مثبت و معنادار وجود دارد؛ زیرا هدفمندی، انگیزه لازم را برای رفتارهای مسئولانه فراهم می‌کند. (پرایس، ۲۰۱۵)

- بین هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل، رابطه مثبت و معنادار وجود دارد؛ زیرا افراد هدفمند تمایل بیشتری به تفکر راه حل محور دارند. (آرسلان و آسیچی، ۲۰۲۲)

- ذهنیت ساخت راه حل، رابطه بین هدفمندی در زندگی و مسئولیت‌پذیری را میانجی‌گری می‌کند؛ زیرا این ذهنیت، رفتارهای هدفمند را به اقدامات عملی تبدیل می‌کند. (کاراهان و هامارتا، ۲۰۲۰)

مدل پیشنهادی (تصویر ۱) با استفاده از تحلیل مسیر، آزمون شد تا روابط مستقیم و غیر مستقیم بین متغیرها بررسی شود. این مدل بر اساس شواهد نظری و تجربی طراحی شده و

شکاف‌های موجود در پژوهش‌های پیشین، به ویژه در زمینه‌های فرهنگی جمع‌گرا مانند ایران را هدف قرار داده است.

تصویر ۱: مدل پیشنهادی رابطه میان متغیرها

ب) روش‌شناسی

این پژوهش از نظر نحوه گردآوری اطلاعات، جزء تحقیقات توصیفی است. تمرکز اصلی پژوهش توصیفی بر زمان حال است. از آنجا که پژوهش حاضر به دنبال بررسی رابطه هدفمندی و مسئولیت‌پذیری با نقش میانجی ذهنیت ساخت راه حل است، از نوع همبستگی و چون هدف پژوهش، یافتن پاسخ مسئله و چالش اساسی است، در زمره تحقیقات نتیجه‌گرا دسته‌بندی شده و از نظر هدف، کاربردی است. جامعه آماری شامل تمامی دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۰۴ به تعداد ۱۲,۳۴۱ نفر است. نمونه‌گیری با روش خوشه‌ای انجام شد و ۲۵۸ نفر از دانشجویان چهار دانشکده (علوم تربیتی و روان‌شناسی، ادبیات و علوم انسانی، کشاورزی و فنی و مهندسی) انتخاب شدند. روش خوشه‌ای به دلیل تنوع ویژگی‌های دانشجویان در دانشکده‌های مختلف و دسترسی بهتر به این گروه‌ها انتخاب شد. نمونه شامل ۹۸ نفر دانشجوی کارشناسی (۳۸ درصد)، ۷۶ نفر دانشجوی کارشناسی ارشد (۲۹.۵ درصد) و ۸۴ نفر دانشجوی دکتری (۳۲.۵ درصد) بود. اگرچه تلاش شد تا توزیع نمونه نمایانگر تنوع مقاطع تحصیلی باشد، وزن‌دهی برابر به مقاطع تحصیلی به دلیل محدودیتهای اجرایی (مانند دسترسی به دانشجویان دکتری) به صورت کامل محقق نشد. برای بررسی تأثیر این توزیع، تحلیلهای تکمیلی بر اساس مقاطع تحصیلی در بخش یافته‌ها ارائه شده است.

حجم نمونه در این پژوهش بر اساس قاعده کلان (۲۰۲۳) تعیین شد که پیشنهاد می‌کند حجم نمونه باید بین ۱۰ تا ۲۰ برابر تعداد پارامترهای مدل باشد. تعداد پارامترهای تخمینی در

مدل پیشنهادی این پژوهش (شش پارامتر)، شامل مسیرهای مستقیم و غیر مستقیم بود. با توجه به این قاعده، حجم نمونه حداقل ۶۰ تا ۱۲۰ نفر و به طور بهینه تا ۲۴۰ نفر پیشنهاد می‌شود. حجم نمونه ۲۵۸ نفره در این پژوهش، با توجه به این معیار، کفایت لازم را برای تحلیلهای آماری فراهم می‌کند. با این حال، به دلیل تعداد بالای سؤالات پرسشنامه‌ها (۷۴ سؤال در سه پرسشنامه) و پیچیدگی مدل، ممکن است افزایش حجم نمونه در پژوهشهای آینده به بهبود دقت تخمین‌ها کمک کند. برای اطمینان از کفایت نمونه، آزمون کایزر-مایر-اولکین^۱ نیز انجام شد و مقدار آن ۰/۸۲ به دست آمد؛ که نشان‌دهنده کفایت نمونه برای تحلیلهای ساختاری است. همچنین، آزمون بارتلت برای کرویت داده‌ها معنادار بود ($p < 0/001$) که تأییدکننده مناسب بودن حجم نمونه برای تحلیلهای این پژوهش است.

معیار ورود به پژوهش، شامل اشتغال به تحصیل در دانشگاه محقق اردبیلی و تمایل به شرکت در پژوهش بود. برای ارزیابی تمایل، پرسشنامه‌ای متشکل از سه پرسشنامه معتبر توزیع شد که پاسخ‌دهندگان در آن به صورت داوطلبانه شرکت کردند و اطمینان داده شد که پاسخهای آنان به صورت محرمانه نزد پژوهشگران باقی می‌ماند. همچنین، معیار خروج، شامل عدم تکمیل کامل پرسشنامه‌ها بود. تحلیلهای توصیفی با نرم‌افزار اس.پی.اس.اس^۲ نسخه ۲۷ و تحلیل مسیر با نرم‌افزار آموس^۳ نسخه ۲۴ انجام شد.

۱. ابزار پژوهش

یک) پرسشنامه مسئولیت‌پذیری کالیفرنیا

پرسشنامه مسئولیت‌پذیری کالیفرنیا (۱۹۸۷) که دارای ۴۲ سؤال است، نخستین بار توسط هاریسون گاف^۴ در ۱۹۵۱ با ۶۴۸ سؤال و ۱۵ مقیاس برای سنجش ۱۵ ویژگی شخصیتی منتشر شد. در سال ۱۹۵۷ مقیاسهای این پرسشنامه به ۱۸ و در سال ۱۹۸۷ توسط خود او تجدیدنظر شد و تعداد سؤالات به ۱۶۲ و تعداد خرده‌مقیاسهای آن به ۲۰ افزایش پیدا کرد. مقیاس سنجش مسئولیت‌پذیری ۴۲ سؤالی، برای سنجش خصیصه‌هایی از قبیل احساس تعهد، وظیفه‌شناسی، سختکوشی، قابلیت اعتماد، جدیت، رفتار مبتنی بر نظم و مقررات و منطبق بر احساس مسئولیت استفاده می‌شود. گویه‌های استفاده‌شده در پرسشنامه بر اساس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (از کاملاً موافقم=۵ تا کاملاً مخالفم=۱) و بالاترین و پایین‌ترین نمرات

1. KMO
2. SPSS
3. AMOS
4. Gough

پیش‌بینی میزان مسئولیت‌پذیری بر اساس هدفمندی ... ۳۷

آن، به ترتیب ۴۲ و ۲۱۰ است. نمرات بین ۴۲ تا ۸۴؛ یعنی میزان متغیر در این جامعه، ضعیف است؛ نمرات بین ۸۴ تا ۱۷۲؛ یعنی میزان متغیر در سطح متوسط و نمرات بالای ۱۷۲؛ یعنی میزان متغیر بسیار خوب است. این پرسشنامه توسط عاطف وحید و همکاران (۱۳۸۴) اعتباریابی شده و ضرایب پایایی آن در برابر $r=0/79$ به دست آمده است. در پژوهش حاضر نیز مقدار آلفای کرونباخ، ۰/۸۴ به دست آمد.

دو) پرسشنامه هدف در زندگی کرامباف و ماهولیک

پرسشنامه هدف در زندگی توسط کرامباف و ماهولیک (۱۹۶۹) به منظور سنجش احساس فردی هدف یا معنا در زندگی به کار می‌رود. هدف اصلی از ساخت این پرسشنامه، ابزاری برای سنجش تأثیر معنادرمانی بود. پرسشنامه هدف در زندگی، احساس خلأ وجودی یا معنا و هدف در زندگی را می‌سنجد. این پرسشنامه ۲۰ سؤال دارد که بررسی مضامین سؤالات آن نشان می‌دهد دارای روایی محتواسست؛ زیرا با نظریه و مفاهیم درمانی فرانکل همهانگ است. آزمودنی‌ها برای پاسخ به هر سؤال، گزینه‌ای از بین ۱ تا ۷ را در پاسخنامه ثبت می‌کنند که بیانگر دیدگاه آنهاست. نمره بالاتر، نشان‌دهنده هدف و معنای بیشتری در زندگی است. کمترین و بیشترین نمره پرسشنامه، به ترتیب ۲۰ و ۱۴۰ است که البته کسب نمره ۱۴۰، غیر واقع‌بینانه و نشانگر اغراق در معنادار جلوه دادن زندگی است. پرسشنامه هدف در زندگی، در ایران اجرا و هنجاریابی شده است. ضریب پایایی پرسشنامه ۰/۹۲ به دست آمد که نشان می‌دهد از پایایی به نسبت بالایی برخوردار است (محبوبی و همکاران، ۱۳۹۲). در پژوهش حاضر، آلفای کرونباخ پرسشنامه، ۰/۹۱ به دست آمد.

سه) پرسشنامه ساخت راه حل^۱

پرسشنامه ساخت راه حل، توسط جردن و همکاران (۲۰۱۰) برای اندازه‌گیری تفکر ساخت راه حل و تمایز آن از ذهنیت مسئله‌محور طراحی شده و دارای ۱۲ گویه است و از طیف پنج درجه لیکرتی (کاملاً مخالفم=۱، مخالفم=۲، نظری ندارم=۳، موافقم=۴ و کاملاً موافقم=۵) استفاده می‌کند. حداقل نمره آزمودنی در این مقیاس، ۱۲ و حداکثر آن، ۶۰ است. نمرات بالای این پرسشنامه به معنای ذهنیت ساخت راه حل و نمرات پایین در آن به معنای ذهنیت مسئله‌محور افراد است. جردن و همکاران (۲۰۱۰) در پژوهش خود، میزان آلفای کرونباخ این پرسشنامه را ۰/۸۳ گزارش کرده‌اند. ملائی مهنه و همکاران (۲۰۲۴) نیز روایی و پایایی نسخه

فارسی پرسشنامه ساخت راه حل را تأیید و آلفای کرونباخ آن را ۰/۸۳ گزارش کرده‌اند. مقدار آلفای کرونباخ این پرسشنامه در پژوهش حاضر، ۰/۸۶ به دست آمد.

ج) یافته‌ها و نتایج

پس از حذف ۲۰ نمونه (به دلیل پاسخهای ناقص)، داده‌های ۲۳۸ نمونه برای شناسایی داده‌های پرت بررسی شد. نمرات استاندارد Z برای داده‌های پرت تک‌متغیره و فاصله ماهالانوبیس برای داده‌های پرت چندمتغیره بررسی شد. نرمال بودن داده‌ها با بررسی چولگی و کشیدگی (در بازه -۱ تا +۱) و آزمونهای کالموگروف-اسمیرنوف و شاپیرو-ویلک تأیید شد. برای بررسی هم‌خطی چندگانه، آماره‌های تحمل (۰.۶۴ تا ۰.۷۵) و تورم واریانس (۱.۳۵ تا ۲.۱۰) بررسی شد که عدم وجود هم‌خطی چندگانه را تأیید کرد.

برای بررسی تأثیر توزیع نابرابر مقاطع تحصیلی بر نتایج، تحلیل واریانس یکطرفه روی متغیرهای مسئولیت‌پذیری، هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل انجام شد تا تفاوت‌های بین مقاطع تحصیلی (کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری) بررسی شود. نتایج نشان داد که تفاوت معناداری در مسئولیت‌پذیری ($F(2,235)=1/12, p=0/33$)، هدفمندی در زندگی ($F(2,235)=0/89, p=0/41$) و ذهنیت ساخت راه حل ($F(2,235)=1/45, p=0/24$) بین مقاطع تحصیلی وجود ندارد. این یافته‌ها نشان می‌دهد که توزیع نابرابر مقاطع تحصیلی، تأثیر قابل توجهی بر همبستگی‌ها و ضرایب مدل نداشته است. با این حال، برای اطمینان از تعمیم‌پذیری نتایج، پیشنهاد می‌شود در پژوهشهای آینده، وزن‌دهی دقیق‌تری برای مقاطع تحصیلی اعمال شود.

تحلیلها روی ۲۳۸ نمونه (۱۶۴ خانم، ۷۴ آقا) انجام شد. از این تعداد، ۱۰۴ نفر در رشته‌های علوم انسانی، ۷۵ نفر در رشته‌های فنی-مهندسی و ۵۹ نفر در رشته‌های علوم پایه تحصیل می‌کردند. شاخصهای توصیفی متغیرها در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: شاخصهای مرکزی و پراکندگی متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهشی	میانگین	انحراف معیار	حد پایین	حد بالا	چولگی	کشیدگی
مسئولیت‌پذیری	۱۱۷/۸۳	۱۷/۲۵	۸۶	۱۸۲	۰/۸۳۶	۰/۷۶۴
هدفمندی	۱۰۶/۰۱	۲۱/۱۴	۵۰	۱۴۰	-۰/۴۶۵	-۰/۱۴۶
ذهنیت ساخت راه حل	۴۹/۲۱	۶/۰۲	۲۸	۶۰	-۰/۴۶۹	۰/۹۶۲

پیش‌بینی میزان مسئولیت‌پذیری بر اساس هدفمندی ... ۳۹

جدول ۲، نشان‌دهنده ضرایب همبستگی متغیرهای پژوهش حاضر است.

جدول ۲: ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

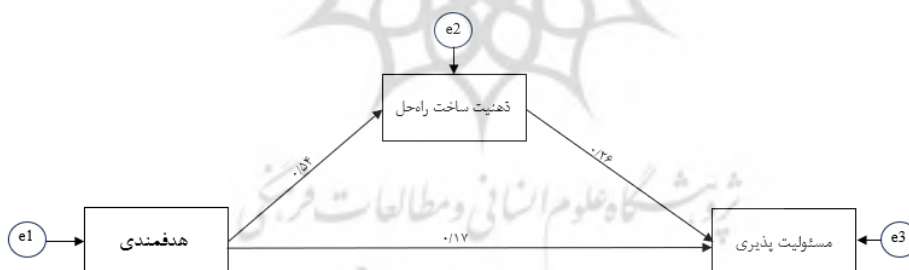
متغیرهای پژوهش	۱	۲	۳
مسئولیت‌پذیری	۱		
هدفمندی در زندگی	۰/۰۶	۱	
ذهنیت ساخت راه حل	۰/۱۰	**۰/۵۴	۱

برای بررسی روابط بین متغیرها، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج ماتریس همبستگی در جدول ۲، نشان‌دهنده رابطه مثبت و معنادار میان متغیرهای هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل است. از سوی دیگر، رابطه میان مسئولیت‌پذیری با هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل، معنادار نبود.

جدول ۳: شاخصهای برازش مدل پیشنهادی

AGFI	GFI	IFI	RMSEA	CFI	X ² /df	مدل پیشنهادی
۰/۹۲	۰/۹۰	۰/۸۹	۰/۰۸۳	۰/۹۱	۲/۵۸	

مقادیر گزارش‌شده CFI، IFI، RMSEA و GFI در جدول ۳، نشان‌دهنده برازش مطلوب مدل پیشنهادی است.

شکل ۲: ضرایب استاندارد مدل پیشنهادی میان مسئولیت‌پذیری، هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل

شکل ۲، ضرایب مسیرهای مدل ساختاری را نشان می‌دهد که حاکی از رابطه مثبت و معنادار بین هدفمندی در زندگی با ذهنیت ساخت راه حل و عدم رابطه معنادار میان مسئولیت‌پذیری با هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل است.

جدول ۴، پارامترهای اندازه‌گیری مربوط به رابطه مستقیم میان هدفمندی در زندگی با مسئولیت‌پذیری و ذهنیت ساخت راه حل و برعکس را نشان می‌دهد. طبق داده‌های ارائه‌شده

در جدول ۴، می‌توان گفت مسیر مستقیم هدفمندی در زندگی به ذهنیت ساخت راه حل در سطح ۰/۰۰۱ معنادار است؛ که نشان‌دهنده رابطه مثبت و معنادار میان متغیرهای مذکور است. مسیر مستقیم میان ذهنیت ساخت راه حل و مسئولیت‌پذیری نیز در سطح ۰/۲۲۸ معنادار به دست آمد. از دیگر سو، مسیر غیر مستقیم میان هدفمندی در زندگی و مسئولیت‌پذیری در سطح ۰/۱۹۸ مثبت و معنادار است.

جدول ۴: اثر مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر وابسته

متغیر مستقل	متغیر وابسته	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کل	P
هدفمندی در زندگی	ذهنیت ساخت راه حل	۰/۵۴	---	۰/۵۴	۰/۰۰۱
هدفمندی در زندگی	مسئولیت‌پذیری	۰/۱۷	۰/۶	۰/۲۴	۰/۱۹۸
ذهنیت ساخت راه حل	مسئولیت‌پذیری	۰/۲۶	---	۰/۲۶	۰/۲۲۸

برای بررسی اثر غیر مستقیم ذهنیت ساخت راه حل در رابطه میان هدفمندی در زندگی و مسئولیت‌پذیری، از روش بوت‌استرپ با ۵۰۰۰ نمونه‌گیری مجدد استفاده شد.

جدول ۵: اثر غیر مستقیم هدفمندی در زندگی بر مسئولیت‌پذیری

اثرات غیر مستقیم						متغیرها
P	حد بالا	حد پایین	خطا	B	درون‌زاد	برون‌زاد
۰/۲۱۶	۰/۲۳۰	-۰/۰۶۹	۰/۰۸۷	۰/۰۹۳	مسئولیت‌پذیری	هدفمندی در زندگی

با توجه به فاصله اطمینان ۹۵ درصد و تعداد نمونه‌گیری مجدد بوت‌استرپ (۵۰۰۰ نمونه)، نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد در رابطه با نقش میانجی‌گری ذهنیت ساخت راه حل میان هدفمندی در زندگی و مسئولیت‌پذیری، در اعداد حد بالا و حد پایین، صفر درون فاصله اطمینان قرار می‌گیرد؛ بنابراین، رابطه غیر مستقیم ذهنیت ساخت راه حل در سطح معنادار نیست.

د) بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی امکان پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری دانشجویان بر اساس هدفمندی در زندگی و با نقش میانجی ذهنیت ساخت راه حل انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل، رابطه‌ای مستقیم، مثبت و معنادار وجود دارد. این نتیجه با مطالعات پیشین، از جمله: آرسلان و آسیچی (۲۰۲۲) و جردن و همکاران (۲۰۱۰) همخوانی دارد که نشان‌دهنده ارتباط قوی بین داشتن اهداف روشن و جهت‌مند در زندگی و تمایل به تفکر راه حل محور است. این ارتباط می‌تواند به این واقعیت نسبت داده شود که افراد با هدفمندی بالا معمولاً به دنبال راه‌های عملی برای دستیابی به اهداف خود می‌باشند و ذهنیت ساخت راه حل به آنان کمک می‌کند تا موانع را به صورت سازنده مدیریت کنند. با این حال، بر خلاف انتظارات و برخی پژوهش‌های قبلی مانند پرایس (۲۰۱۵) و آلدرسون و همکاران (۲۰۲۵)، نتایج این مطالعه نشان داد که هدفمندی در زندگی، چه به صورت مستقیم و چه از طریق میانجی‌گری ذهنیت ساخت راه حل، نمی‌تواند پیش‌بینی‌کننده معناداری برای مسئولیت‌پذیری در دانشجویان باشد. همچنین، رابطه معناداری بین ذهنیت ساخت راه حل و مسئولیت‌پذیری مشاهده نشد.

عدم معناداری رابطه بین هدفمندی در زندگی و مسئولیت‌پذیری و نقش میانجی ذهنیت ساخت راه حل، می‌تواند به چندین عامل نسبت داده شود. نخست، ویژگی‌های خاص جامعه آماری این پژوهش؛ یعنی دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی، ممکن است بر نتایج تأثیر گذاشته باشد. برای مثال، تنوع در رشته‌های تحصیلی (علوم انسانی، فنی-مهندسی و علوم پایه) ممکن است منجر به تفاوت‌هایی در درک و ابراز مسئولیت‌پذیری شده باشد. پژوهش‌های اخیر، مانند مطالعه راکول و کیمل (۲۰۲۵) نشان داد که عوامل زمینه‌ای مانند فرهنگ دانشگاهی و فشارهای تحصیلی می‌توانند بر ویژگی‌های روان‌شناختی دانشجویان، از جمله مسئولیت‌پذیری تأثیر بگذارند. این عوامل ممکن است در این پژوهش به طور کامل کنترل نشده باشند.

دوم، ابزارهای اندازه‌گیری استفاده شده اگرچه از روایی و پایایی بالایی برخوردار بودند، اما ممکن است نتوانسته باشند جنبه‌های چندبعدی مسئولیت‌پذیری را به طور کامل در این جامعه خاص پوشش دهند. برای مثال، پرسشنامه مسئولیت‌پذیری کالیفرنیا (۱۹۸۷) بیشتر بر جنبه‌های وظیفه‌شناسی تمرکز دارد و ممکن است جنبه‌های عاطفی یا اجتماعی مسئولیت‌پذیری را، که در برخی فرهنگها برجسته‌تر می‌باشند، به طور کامل منعکس نکند.

آگیلار و همکاران (۲۰۲۵) در پژوهش خود تأکید کرده‌اند که ابزارهای اندازه‌گیری ویژگی‌های شخصیتی، باید با زمینه‌های فرهنگی تطبیق داده شوند تا نتایج دقیق‌تری ارائه دهند.

سوم، متغیرهای مخدوش‌کننده احتمالی، مانند استرس تحصیلی، حمایت اجتماعی یا تفاوت‌های فردی در خودکارآمدی، ممکن است بر نتایج اثر گذاشته باشند. لیو و همکاران (۲۰۲۵) در مطالعه خود نشان دادند که فشارهای تحصیلی و اجتماعی می‌تواند بر رفتارهای مسئولانه دانشجویان تأثیر منفی بگذارد، به‌ویژه در محیط‌هایی که منابع حمایتی محدود می‌باشند. در این پژوهش، اگرچه نمونه‌گیری خوشه‌ای برای افزایش تنوع انجام شد، اما ممکن است این متغیرها به طور کامل کنترل نشده باشند. علاوه بر این، عدم معناداری نقش میانجی ذهنیت ساخت راه حل، ممکن است به این دلیل باشد که این سازه به تنهایی برای توضیح رابطه بین هدفمندی و مسئولیت‌پذیری کافی نیست. گرنت و کاوانا (۲۰۱۸) استدلال می‌کنند که ذهنیت ساخت راه حل بیشتر در موقعیتهای خاص مؤثر است و ممکن است در پیش‌بینی ویژگی‌هایی مانند مسئولیت‌پذیری، محدودیتهایی داشته باشد. این موضوع نشان می‌دهد که متغیرهای میانجی دیگری، مانند انگیزه درونی یا خودتنظیمی، ممکن است نقش قوی‌تری در این رابطه ایفا کنند.

عدم معناداری این روابط همچنین می‌تواند به ویژگی‌های خاص جامعه آماری نسبت داده شود؛ یعنی دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی، ممکن است بر نتایج اثر گذاشته باشند. برای مثال، توزیع نابرابر مقاطع تحصیلی در نمونه (۳۸ درصد کارشناسی، ۲۹.۵ درصد کارشناسی ارشد، ۳۲.۵ درصد دکتری) ممکن است به صورت غیر مستقیم بر همبستگی‌ها و ضرایب مدل تأثیر داشته باشد. اگرچه تحلیل واریانس یکطرفه نشان داد که تفاوت معناداری در مسئولیت‌پذیری، هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل بین مقاطع تحصیلی وجود ندارد، این توزیع نابرابر می‌تواند به عنوان یک محدودیت بالقوه در نظر گرفته شود. دانشجویان دکتری به دلیل تجربه تحصیلی بیشتر یا فشارهای متفاوت، ممکن است درک متفاوتی از مسئولیت‌پذیری داشته باشند که در این پژوهش به طور کامل کنترل نشده است. (موریس کامپتون و هارنک کگان، ۲۰۲۵)

تفاوت نتایج این پژوهش با مطالعات قبلی (مانند پرایس، ۲۰۱۵؛ آلدرسون و همکاران، ۲۰۲۵) که رابطه مثبتی بین هدفمندی و مسئولیت‌پذیری گزارش کرده بودند، می‌تواند به تفاوت‌های روش‌شناختی یا زمینه‌ای نسبت داده شود. برای مثال، پرایس (۲۰۱۵) در مطالعه خود، بر

دانشجویان غربی تمرکز داشت؛ در حالی که این پژوهش در یک زمینه فرهنگی ایرانی انجام شد.

تفاوت‌های فرهنگی در ارزش‌گذاری مسئولیت‌پذیری و هدفمندی ممکن است بر نتایج اثر گذاشته باشد. موریس کامپتون و هارنک کگان (۲۰۲۵) در پژوهش خود نشان دادند که ادراک مسئولیت‌پذیری در فرهنگ‌های جمع‌گرا ممکن است بیشتر با تعهدات اجتماعی و گروهی مرتبط باشد تا با هدفمندی فردی. این موضوع می‌تواند توضیح دهد که چرا هدفمندی در زندگی، که بیشتر بر اهداف فردی تمرکز دارد، در این پژوهش پیش‌بینی‌کننده مسئولیت‌پذیری نبود.

از منظر نظری، این یافته‌ها نشان‌دهنده پیچیدگی مسئولیت‌پذیری به عنوان یک سازه چندبعدی‌اند. مک کری و کاستا (۲۰۰۳) در مدل پنج عاملی شخصیت تأکید کرده‌اند که مسئولیت‌پذیری (به عنوان بخشی از وظیفه‌شناسی) تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله ویژگی‌های شخصیتی، محیطی و شناختی قرار دارد. بنابر این، ممکن است مدل پیشنهادی این پژوهش، که تنها بر هدفمندی و ذهنیت ساخت راه حل تمرکز داشت، نتوانسته باشد تمام جنبه‌های این سازه را پوشش دهد. از منظر کاربردی نیز این نتایج نشان می‌دهند که برنامه‌های آموزشی در دانشگاه‌ها باید فراتر از تقویت هدفمندی و ذهنیت ساخت راه حل عمل کنند و به عوامل محیطی مانند حمایت اجتماعی، مدیریت استرس و فرهنگ دانشگاهی، توجه بیشتری داشته باشند. کارگاه‌های آموزشی متمرکز بر هدف‌گذاری و خوداندیشی، همان‌طور که پرایس (۲۰۱۵) پیشنهاد کرده، می‌توانند به بهبود انگیزه و عملکرد تحصیلی کمک کنند؛ اما برای تقویت مسئولیت‌پذیری، نیاز به مداخلات جامع‌تری است که عوامل محیطی و روان‌شناختی را به صورت همزمان مورد توجه قرار دهند.

در نهایت، این پژوهش بر اهمیت توجه به پیچیدگی‌های سازه‌های روان‌شناختی مانند مسئولیت‌پذیری تأکید می‌کند. اگرچه هدفمندی در زندگی و ذهنیت ساخت راه حل به عنوان عوامل مهم در بهبود انگیزه و عملکرد دانشجویان شناخته می‌شوند، اما نتایج این مطالعه نشان داد که این عوامل به تنهایی نمی‌توانند مسئولیت‌پذیری را پیش‌بینی کنند. این یافته‌ها دعوتی برای بازنگری در مدل‌های نظری موجود و انجام پژوهش‌های بیشتر برای شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر مسئولیت‌پذیری در دانشجویان، به ویژه در زمینه‌های فرهنگی متنوع است.

محدودیتها و پیشنهادها

در مطالعه حاضر، محدودیتهای متعددی وجود داشت که می‌بایست به آنها توجه شود. یکی از محدودیتها، وابستگی به ابزارهای گردآوری اطلاعات است. ابزارهای استفاده شده شامل پرسشنامه‌های خودگزارشی بودند که بر اساس احساسات دانشجویان در لحظه پاسخگویی به سؤالات طراحی شده‌اند. این موضوع می‌تواند بر دقت و اعتبار نتایج تأثیر بگذارد. علاوه بر این، انتخاب نمونه پژوهش از میان دانشجویان نیز به عنوان یک محدودیت شناخته می‌شود. این گروه سنی و مشخصات جمعیت شناختی، ممکن است ویژگی‌های مشخصی داشته باشند که در زمینه مسئولیت‌پذیری تأثیرگذار است. بنابر این، تعمیم یافته‌های این مطالعه به سایر جوامع می‌بایست با احتیاط صورت گیرد.

برای پژوهشهای آینده، پیشنهاد می‌شود که عوامل محیطی و روان‌شناختی بیشتری مانند خودکارآمدی، حمایت اجتماعی و استرس تحصیلی، به عنوان متغیرهای پیش‌بینی‌کننده یا میانجی بررسی شوند. همچنین، استفاده از روشهای کیفی یا ترکیبی می‌تواند به درک عمیق‌تر سازوکارهای شکل‌گیری مسئولیت‌پذیری در دانشجویان کمک کند. برای مثال، مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند می‌توانند دیدگاههای دانشجویان درباره معنای مسئولیت‌پذیری و عوامل مؤثر بر آن را روشن کنند. علاوه بر این، انجام پژوهشهای طولی می‌تواند به بررسی تغییرات مسئولیت‌پذیری در طول زمان و تأثیر هدفمندی بر آن، کمک کند، همان‌طور که آلدرسون و همکاران (۲۰۲۵) پیشنهاد کرده‌اند.

از منظر کاربردی، متولیان آموزش عالی می‌توانند با طراحی برنامه‌های آموزشی که بر تقویت مهارت‌های خودتنظیمی، مدیریت زمان و تفکر راه حل محور تمرکز دارند، به بهبود عملکرد تحصیلی و اجتماعی دانشجویان کمک کنند. همچنین، توجه به تفاوت‌های فرهنگی و زمینه‌ای در طراحی این برنامه‌ها ضروری است تا اثربخشی آنها افزایش یابد.

منابع

- رحیمی، حمید (۱۳۹۴). «تحلیل رابطه بین مهارت زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه کاشان». فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۵(۱۶): ۳۰۷-۳۲۶.
- عاطف وحید، محمد کاظم؛ مهدی نصرافهانی، پریدخت فتح‌الهی و سید محمدرضا شجاعی (۱۳۸۴). «هنجاریابی پرسشنامه روان‌شناختی کالیفرنیا». مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار)، ۱۱(۴-۴): ۳۷۱-۳۷۸.
- فضل‌الهی قمشی، سیف‌اله (۱۳۹۴). «مسئولیت‌پذیری دانشجویان؛ عوامل تأثیرگذار و اولویتها». فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۵(۱۶): ۳۲۷-۳۴۶.
- محبوبی، خراسانی، اعتمادی، منال، شهیدی، خسرو، ... و ژبلا (۱۳۹۲). «رابطه هدف در زندگی با سلامت عمومی در ایثارگران و مردم عادی». طب جانباز، ۱۹(۵): ۲۱-۱۴.
- نوروزی، محمد؛ عبدالوهاب پورقاز و افسانه مرزیه (۱۳۹۹). «نقش میانجی‌گری کمال‌گرایی در رابطه جهت‌گیری هدفی با مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان». مطالعات روان‌شناسی تربیتی، ۱۷(۴۰): ۱۷۷-۱۵۴.
- Aguilar, J.; G.M. Torres & A.J. Macias (2025). "Insider research: Reflexivity, responsibility, and community-informed approaches". *Contemporary Educational Psychology*, 102345.
- Alderson, J.E.; N.A. Lewis, P.L. Hill & N.A. Turiano (2025). "Sense of purpose in life predicts university performance and attrition". *Student Success*, 16(1): 48-60.
- Arslan, G. & P.T. Wong (2022). "Measuring personal and social responsibility: an existential positive psychology approach". *Journal of Happiness and Health*, 2(1): 1-11.
- Arslan, Ü. & E. ASICI (2022). "The mediating role of solution focused thinking in relation between mindfulness and psychological well-being in university students". *Current Psychology*, 41(11): 8052-8061. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01593-8>
- Crumbaugh, J.C. (1969). "Manual of instruction for the Purpose-in-Life Test". *Psychometric affiliates*.
- Grant, A.M. & M.J. Cavanagh (2018). "The solution-focused approach to coaching". *The Complete Handbook of Coaching*, 35-51.
- Jonsen, A.R. (1976). "Purposefulness in human life". *Western Journal of Medicine*, 125(1): 5.
- Karahan, F.Ş. & E. Hamarta (2020). "The relationship between solution-focused thinking, depression, anxiety, stress and psychological well-being among university students". *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 10(59): 649-660.
- Kline, R.B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.
- Liu, B.; R.R.Ab Razak, Y.F. Lee & M.S.N. Nor (2025). "Historical Perspectives on the Meaning of Life: How College Students'

- Perceived Lack Reflects Broader Societal Trends**". *The Journal of Mind and Behavior*, 46(1): 154-172.
- McCrae, R.R. & P.T. Costa (2003). **Personality in adulthood: A five-factor theory perspective**. Guilford press.
  - Mehneh, A.M.; M. Yaghubi, A. Atadokht, M.S. Jafari & S. Jordan (2024). **"The Translation and Validation of Solution Building Inventory in Iran"**. *Journal of Solution Focused Practices*, 8(2).
  - Morris-Compton, D. & D.M. Harnek Kegan (2025). **"College student service and social responsibility perspectives as predictors of social change behaviors"**. *College Teaching*, 1-9. <https://doi.org/10.1080/87567555.2025.1234567>
  - Musil, C.M. (2009). **"Educating students for personal and social responsibility"**. *Civic engagement in higher education: Concepts and practices*, 49-68.
  - Price, L. (2015). **"Responsibility: identifying purpose and finding meaning"**. *Jurisprudence*, 6(2): 252-273.
  - Rockwell, D.M. & S.Y. Kimel (2025). **"A systematic review of first-generation college students' mental health"**. *Journal of American college health*, 73(2): 519-531.

